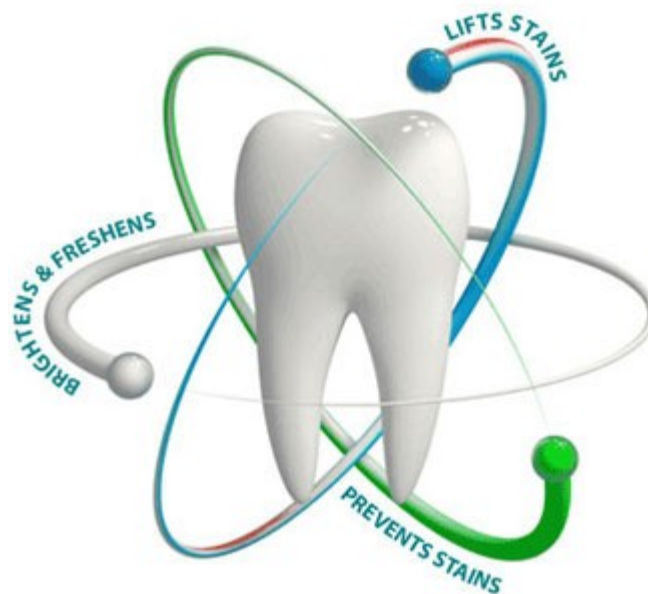

Přednáška 2

- zub a zubní lůžko
- periodontium
- parodont
- gingiva
- metody zpracování tvrdých tkání
- zub – sklovina

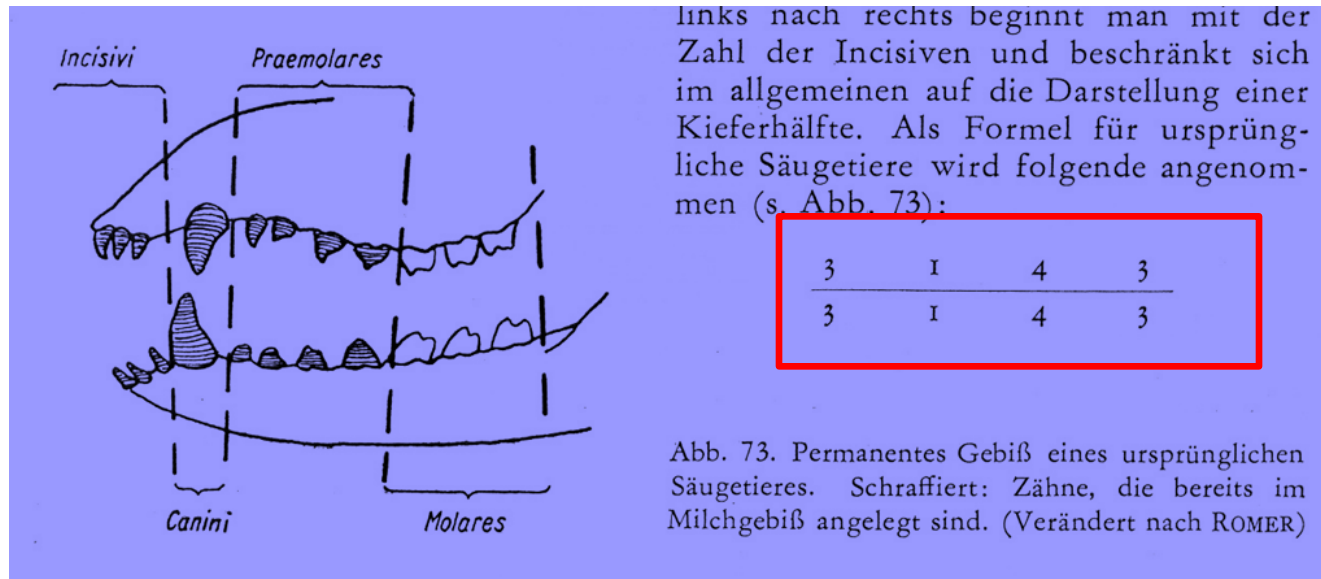
Základy fylogeneze a srovnávací anatomie zubů

zuby – tvrdé orgány, které jsou pokládány za deriváty kůže; podobně jako ona derivují z ektodermu a mezenchymu

tzv. **pravé zuby (z emailu a dentinu) se objevují až u čelistnatých obratlovců (Gnathostomata)**

za předchůdce zubů se považují **plakoidní šupiny u paryb**, které pokrývaly povrch těla a dutinu ústní

počet zubů – variabilní, od asi 15 až po cca 170, pro daný druh charakteristický

u primátů a člověka: 32

	2	1	2	3
	I ₁	I ₂	C	P ₁ P ₂ M ₁ M ₂ M ₃

soubor všech zubů = dentice

U člověka je dentice

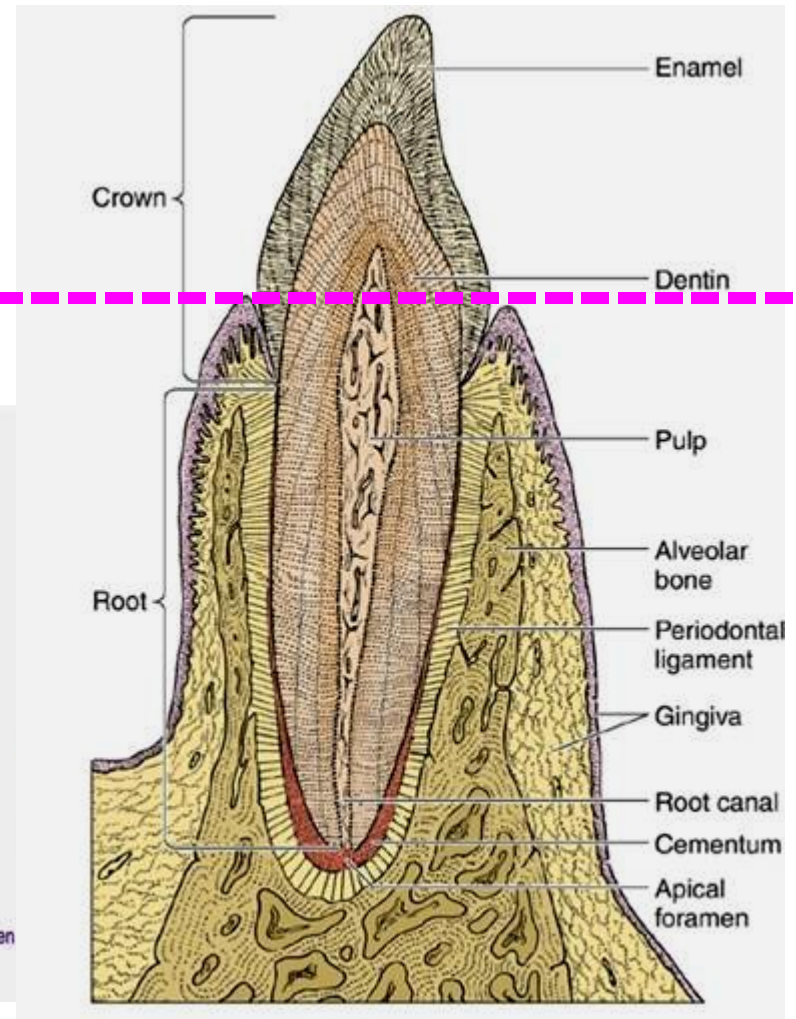
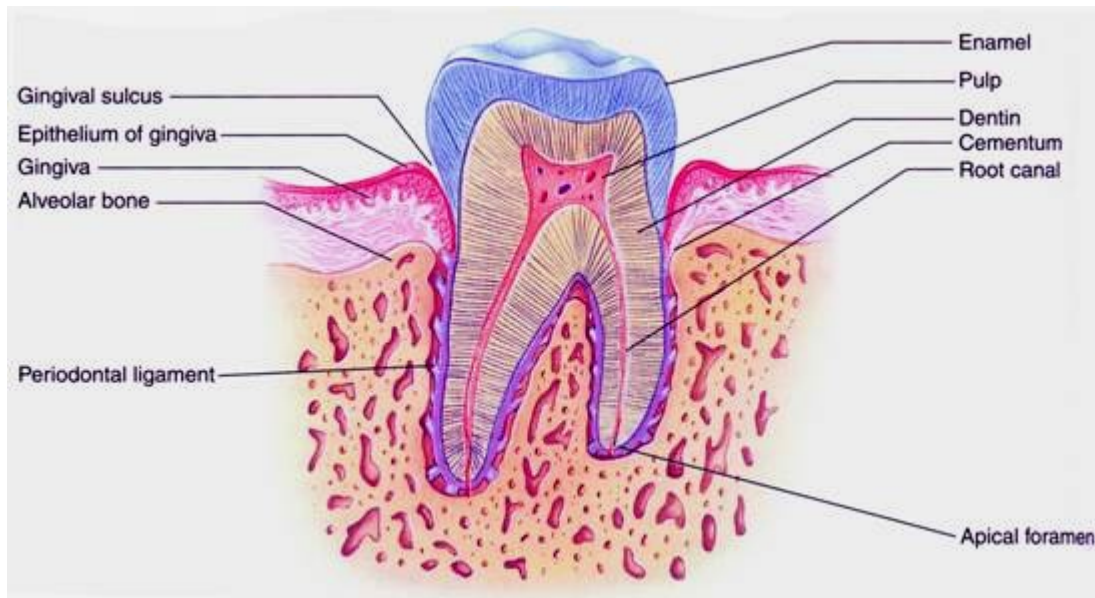
- **podle tvaru zubů: heterodontní** – zuby jsou tvarově odlišné
(u savců dentes incisivi, canini, praemolares a molares)
- **podle počtu výměn: difyodontní** (dentes decidui, dentes permanentes)
- **podle způsobu upevnění k čelisti: thekodontní** - vsazeny do zubních jamek

Zub a zubní lůžko, periodontium, parodont, gingiva

směry užívané při popisu: **apikální, koronální, mesiální, distální, vestibulární, linguální (palatinální)**

části zubu: korunka, krček a kořen

dutina **cavum dentis** přecházející do kořenového kanálku **canalis radicis dentis**, ten ústí na apexu kořene otvorem **foramen apicis radicis dentis**
anatomická vs **klinická korunka**,
anatomický vs **klinický kořen**

Zub (dens)

gingiva

TERMINOLOGIE:

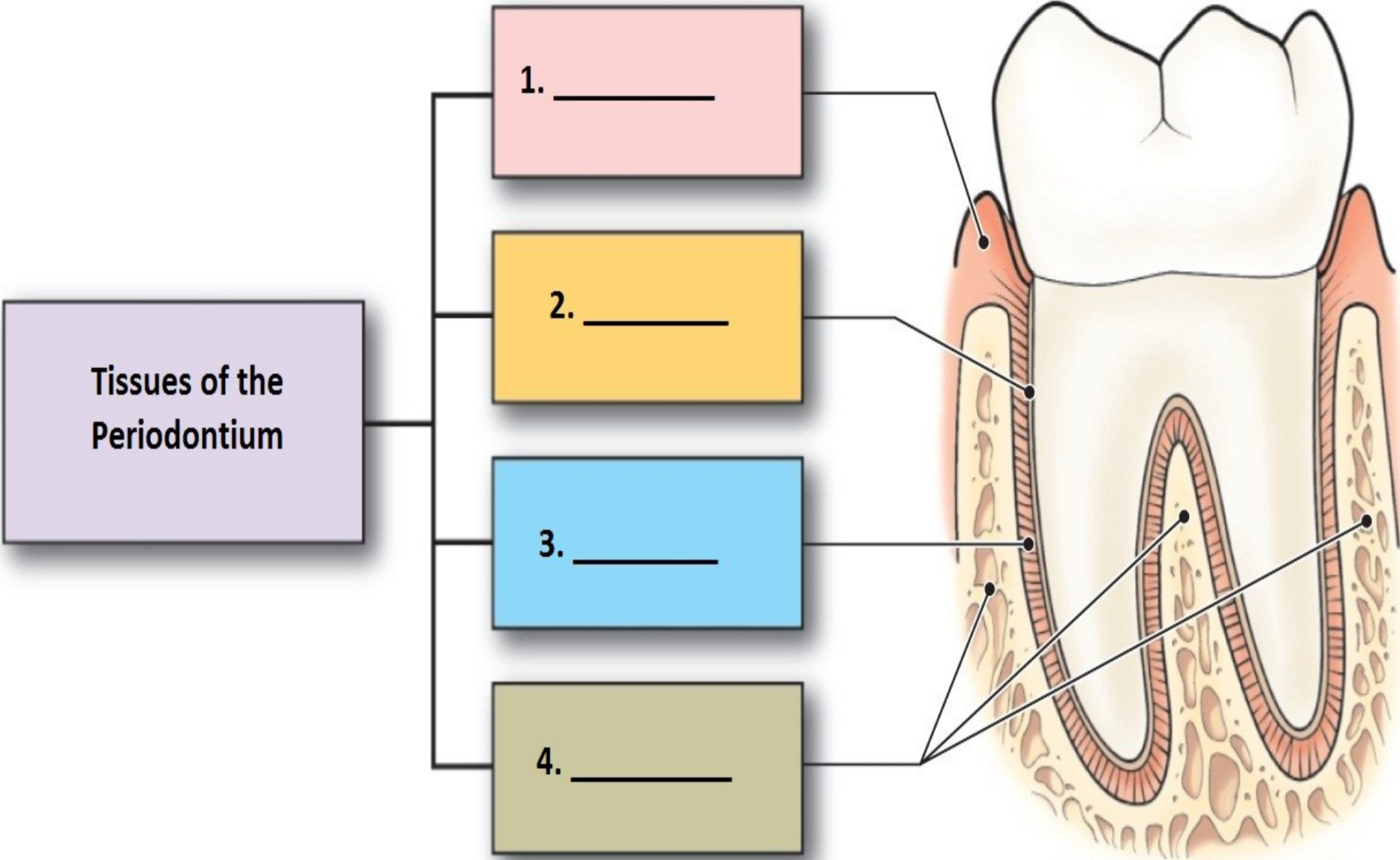
Dentes decidui (lactei) - 20
Dentes permanentes – 28-32

Corona dentis (korunka)
Collum (krček)
Radix (kořen)
Cavum et canalis radices dentis
(dutina a kořenový kanálek)
Pulpa dentis
Foramen apicis radices

Alveolus (zubní lůžko)
(gomphosis – syndesmosis)
Periodontium (ozubice)
Závěsný aparát zubu

- **zubní lůžko, alveolus** každý zub má samostatné
- **Periodontium (ozubice)** - husté kolagenní vazivo, které upevňuje kořen zubu v lůžku
- **závěsný aparát zubu** = ozubice + cement zubního kořene + stěna zubního lůžka tvoří anatomicko-funkční celek
- závěsné zařízení od dutiny ústní odděluje **dáseň - gingiva**, která pevně přirůstá k povrchu krčku zubu a vytváří kolem něj **Gottliebovu epitelovou těsnicí manžetu**
- **parodont** = závěsný aparát zubu + dáseň

Parodont

Tissues of the Periodontium

1. _____

2. _____

3. _____

4. _____

Tkáně zuby

- tvrdé:

- **sklovina - email,**

subst. adamantina (ř. adamas, adamantos = ocel, diamant),
substantia vitrea (lat. vitrum = sklenice)

- **zubovina - dentin,**

substantia eburnea (l. ebur = slonovina)

- **cement** - substantia ossea

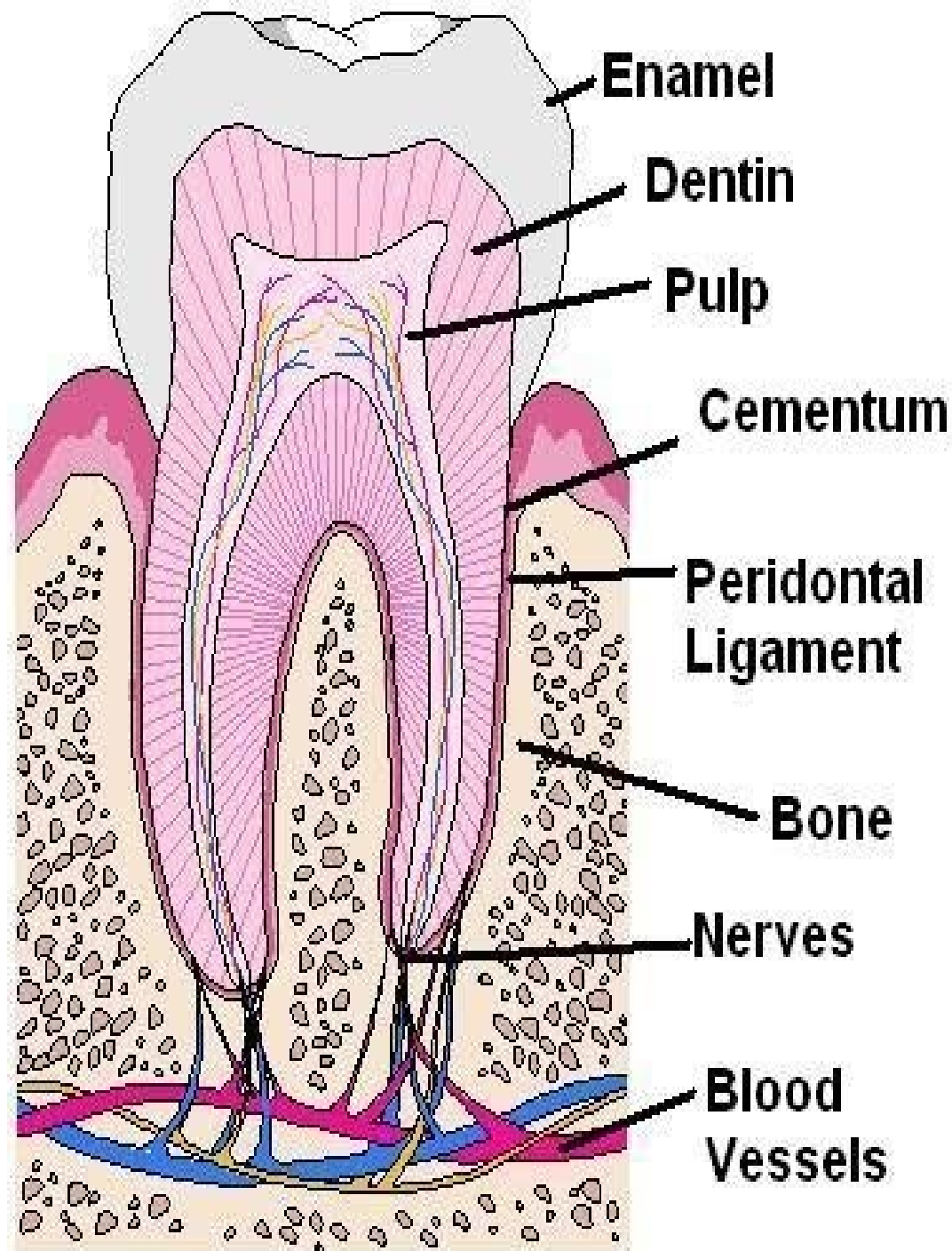
- měkké:

- **zubní dřev - pulpa dentis**

Tkáně zubu

(a jeho okolí)

- dentin
- sklovina
- cement
- pulpa
- periodontium,
závěsný aparát,
dentogingivální
uzávěra, gingiva

Tvrdé tkáně zubu a lamelózní kost - srovnání

	sklovina	zubovina	cement	lamelózní kost
barva	modrobílá	nažloutlá (slonová kost)	žlutohnědá	žlutohnědá
anorganická složka	95 (86)	70 (45)	61 (33)	45 (23)
organická složka	1 (2)	20 (30)	27 (31)	30 (37)
H₂O	4 (11)	10 (25)	12 (36)	25 (40)
kolagenní vlákna	žádná	ano /kolmo k dentinovým tubulům/	ano / plst' /	ano /v lamele stejným směrem/
buňky	ameloblasty chybějí	odontoblasty (uloženy na pulpární straně dentinu)	cementoblasty (cementocyty)	osteoblasty osteocyty
krevní cévy	ne	ne	ne	ano (v Haversových kanálcích)
nervy	ne	ano (na začátku dentinových tubulů)	ne	ano (v Haversových kanálcích)

Postupy užívané ke studiu mikroskopické stavby zubů

ve světelné mikroskopii se užívají:

- **zubní výbrusy**
- **obarvené řezy zhotovené z odvápněného zubu**

Zubní výbrusy

50 - 70 μm silné ploténky zhotovené broušením

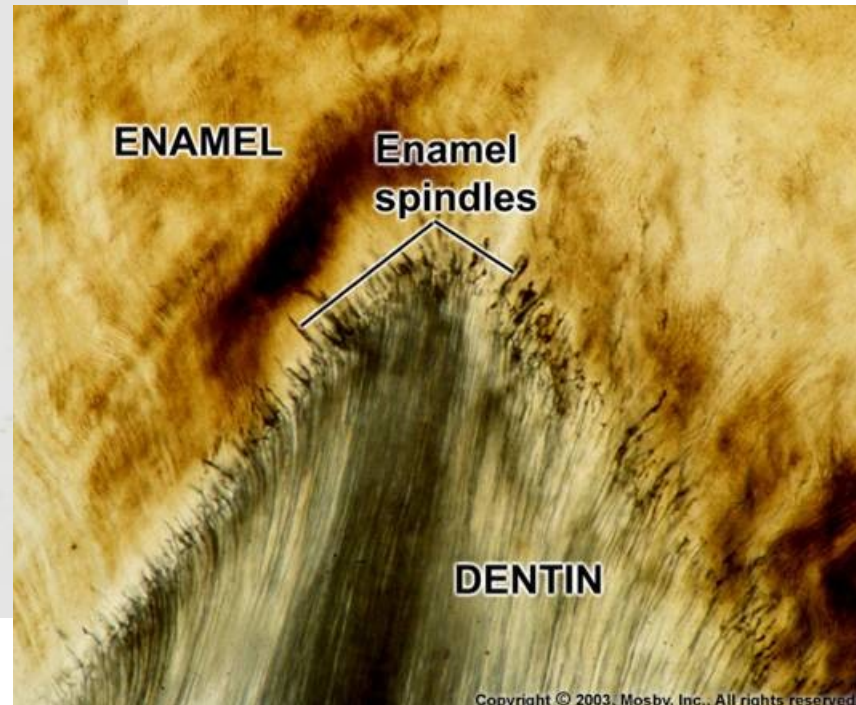
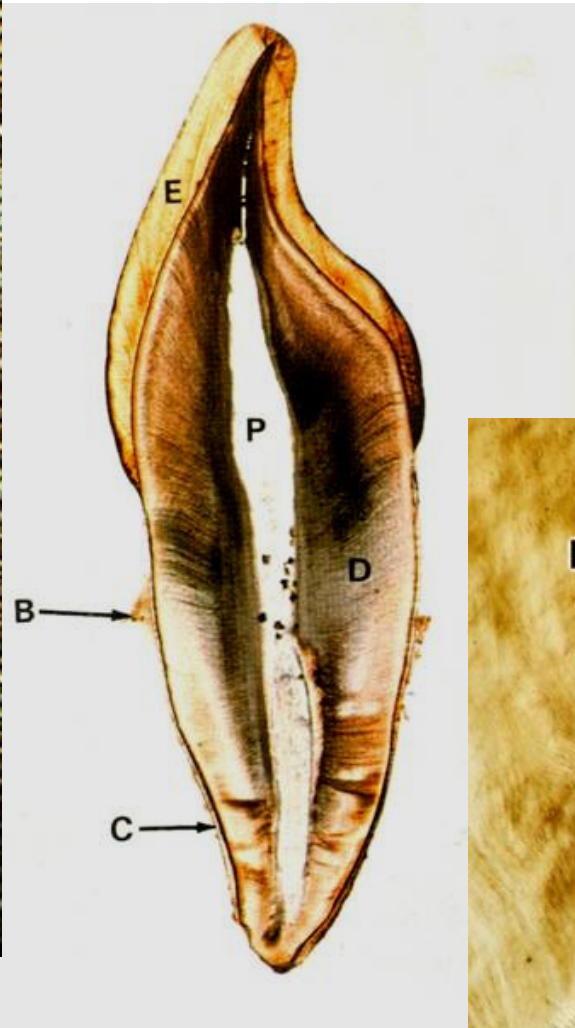
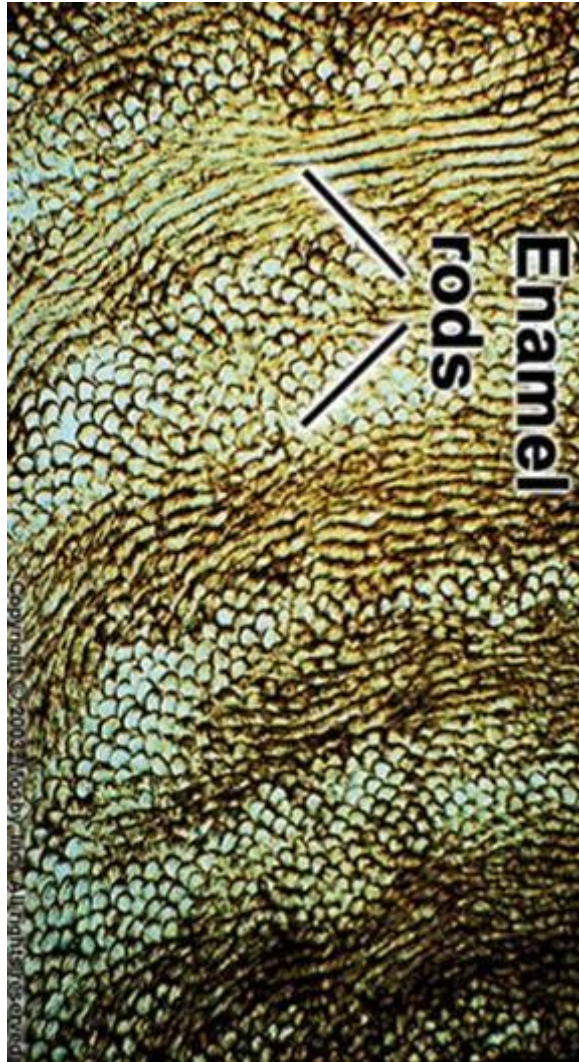
Zub se pilkou nebo karborundovým kotoučkem nasazeným na držák zubní vrtačky rozkrájí na tenké plátky, které se vybrušují na stále jemnějších brousících kamenech a nakonec na matném skle s použitím speciálních brusných prášků a past

během broušení se musí ploténka svažovat vodou

hotový a dobře vysušený výbrus se uzavře do kanadského balzámu, který se při montování nad plamenem ohřeje - tak ve výbrusu zůstanou zachovány všechny dutinky a kanálky

příprava výbrusu vyžaduje velkou zručnost

zubní výbrusy

Zub - výbrus

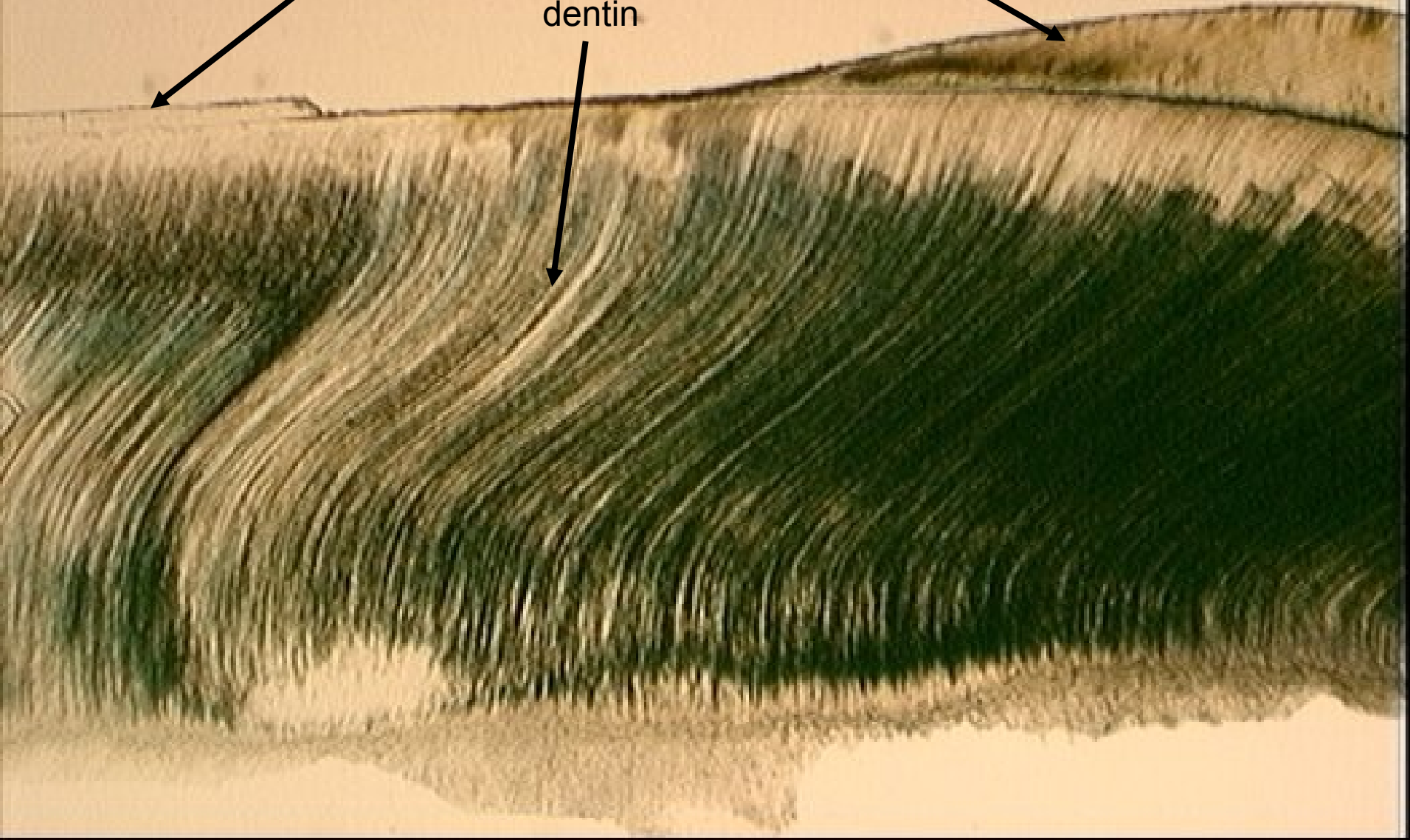
cement

sklovina

dentin

Obarvené řezy z odvápněného zubu

příprava zdlouhavá: odvápnění zubu, zalití zubu, zhotovení a obarvení řezů

odvápnění - dekalifikace zubu: postup, při kterém se účinkem odvápnovacích činidel převedou nerozpustné vápenaté soli (fosfát a karbonát) na soli ve vodě rozpustné

doba potřebná k odvápnění závisí na velikosti objektu a na druhu dekalifikační tekutiny a činí několik **dnů až týdnů**

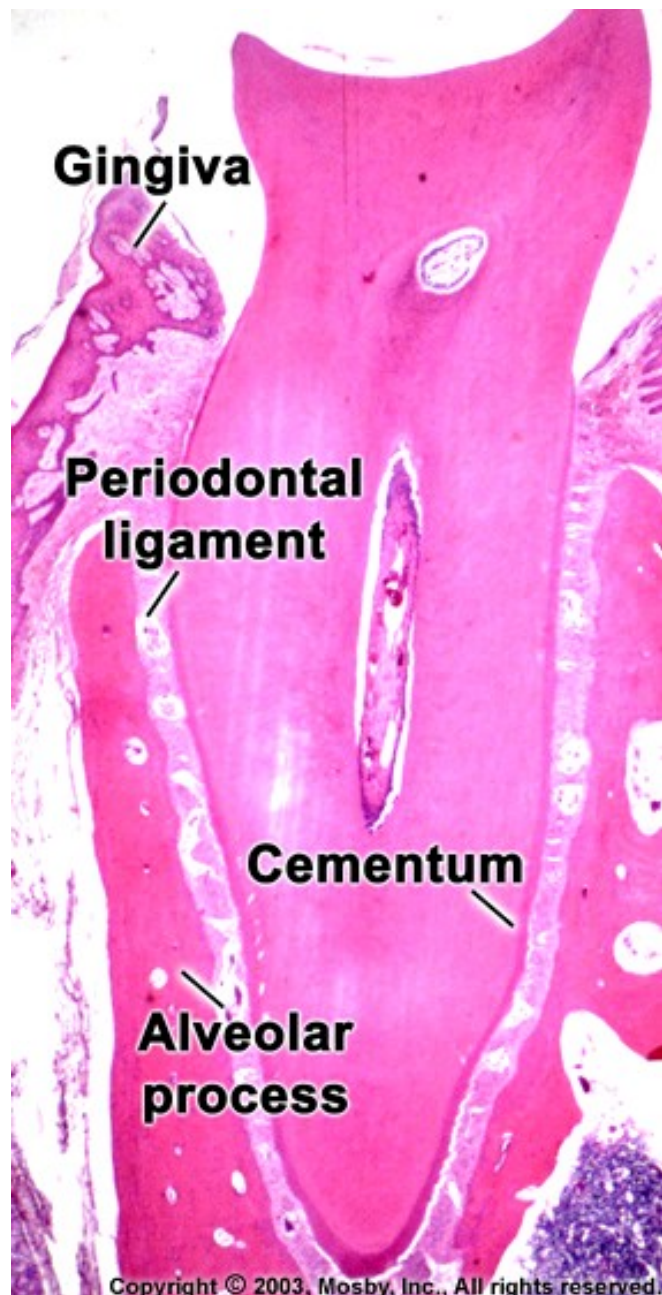
dekalifikační tekutiny:

- **kyseliny** (např. 5 % kyselina dusičná, 5 % kyselina trichlóroctová a 22 - 23 % kyselina mravenčí) - **1 týden**
- **komplexotvorné sloučeniny** - EDTA - etyléndiamintetraoctová kyselina (Chelaton, Komplexon) - **2 až 8 týdnů**, velmi dobře zachovávají strukturu tkáně i její barvitelnost

zalití - celoidin nebo celoidin- parafin

krájení - sáňkový mikrotom (odvápněný zub lze zmrazit a krájet na zmrazovacím mikrotomu); řezy se barví Harrisovým hematoxylinem a eozinem

obarvený řez z odvápněného zubu

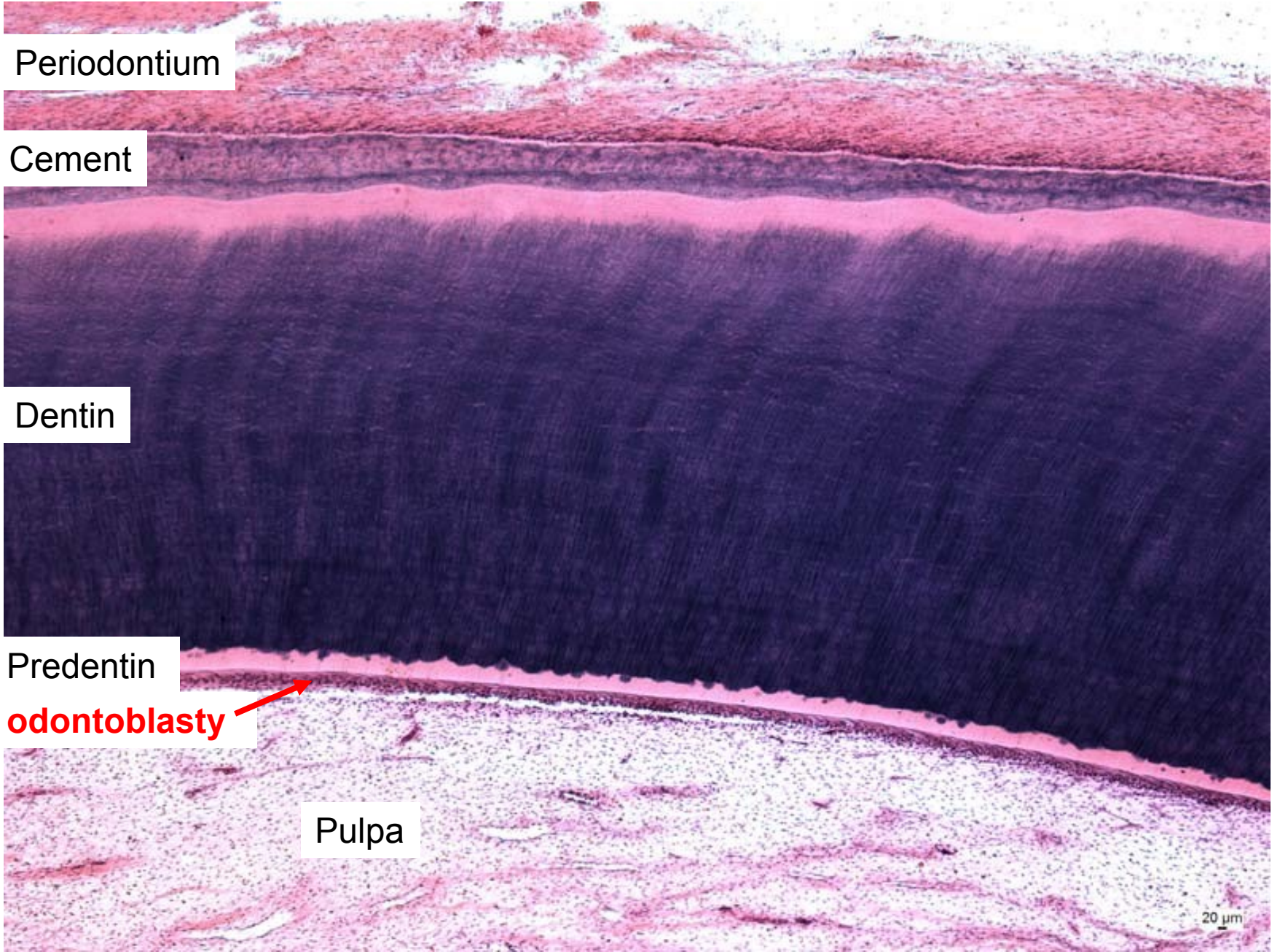

na výbrusech - nejsou zachovány měkké tkáně

na odvápněných zubech schází sklovina

Zub – kořen

Periodontium

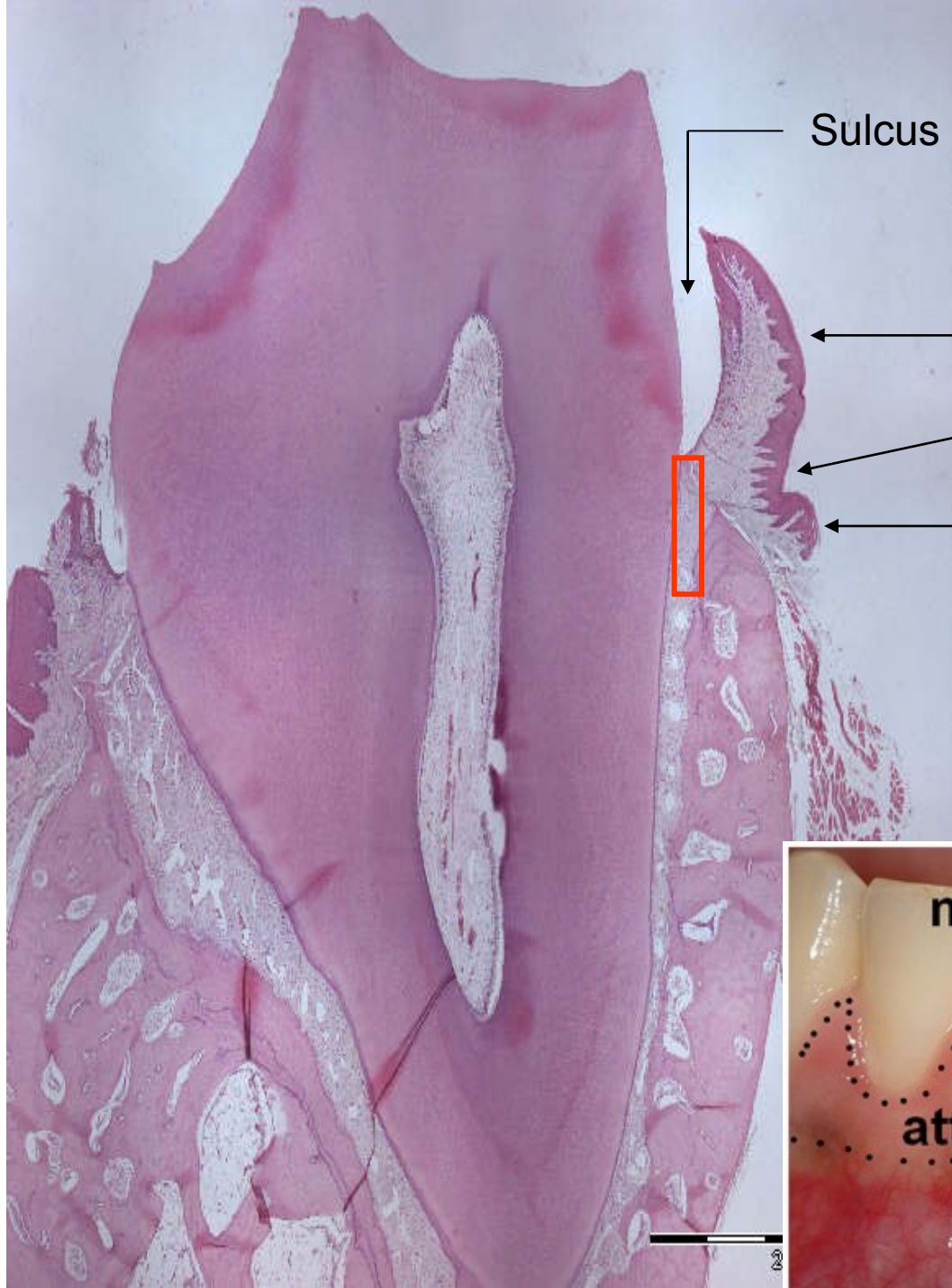
Cement

Dentin

Predentin

odontoblasty

Pulpa

Sulcus gingivalis

Gingiva libera

Paramarginální rýha

Gingiva affixa

Gingivodentální uzávěra
(Gottliebova těsnící epitelová
manžeta)

marginal gingiva

attached gingiva

mucosa

Gingiva

okraj gingivy probíhá obloukovitě 0,5–2 mm koronárně od cementosklovinné hranice.

Fyziologicky je světle růžová.

- **Marginální (volná) gingiva**

je krajní část gingivy o výšce 0,8–2,5 mm lemující zub kolem dokola.

- **Připojená gingiva**

je široká 1–9 mm a pevně fixována k periostu alveolární kosti, není tedy pohyblivá vůči podkladu, a dále přechází do volné alveolární sliznice (tmavší).

- **Interdentální gingiva (mezizubní papila)**

zaujímá prostor mezi dvěma zuby. Tato část neobsahuje keratinizovaný epitel. Ostatní gingiva je keratinizovaná.

Periodontální ligamenta

(závěsný aparát zubu)

1. Transseptální

2. Gingivální

a) dentinogingivální

b) alveologingivální

c) circumferenciální

3. Alveolární

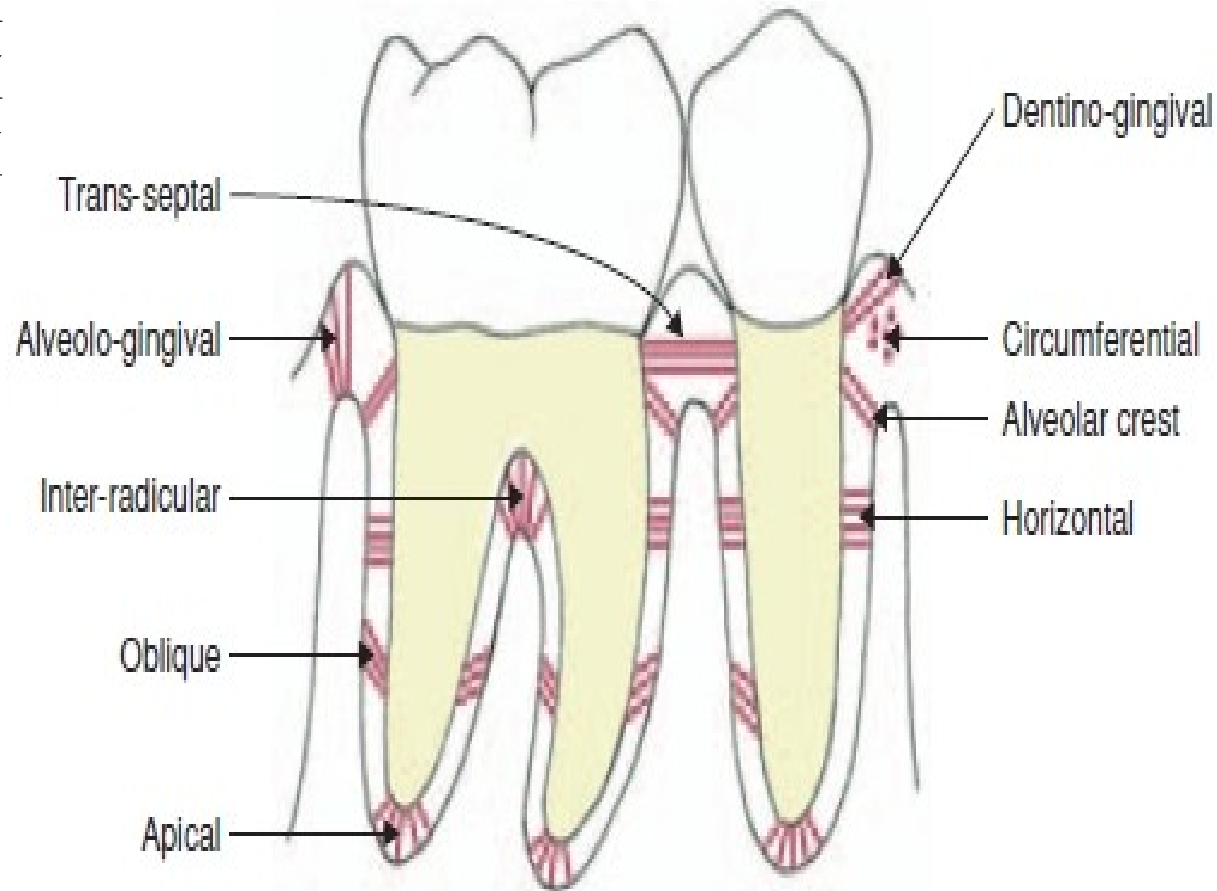
a) hřebenová

b) horizontální

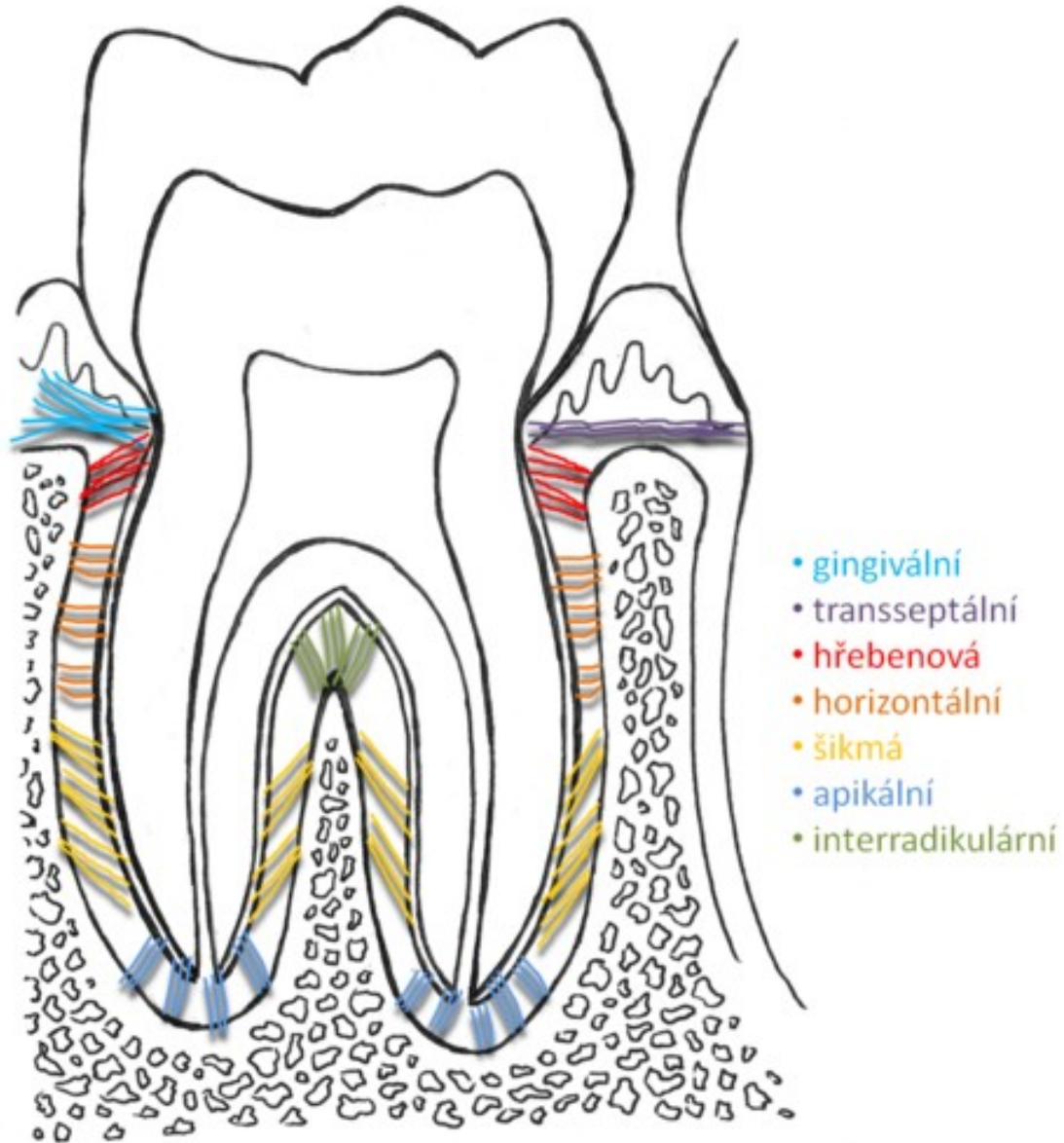
c) šikmá

d) apikální

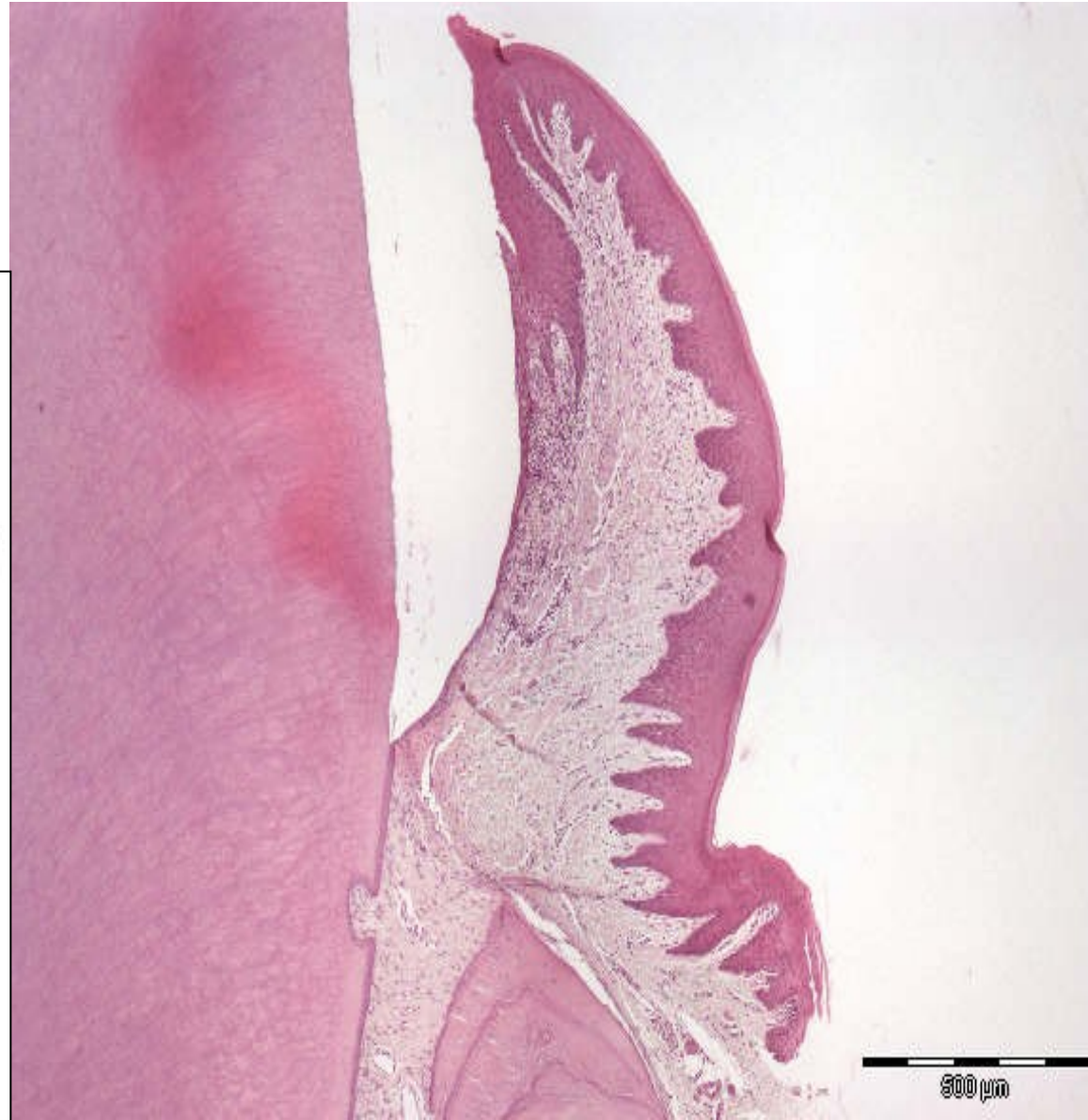
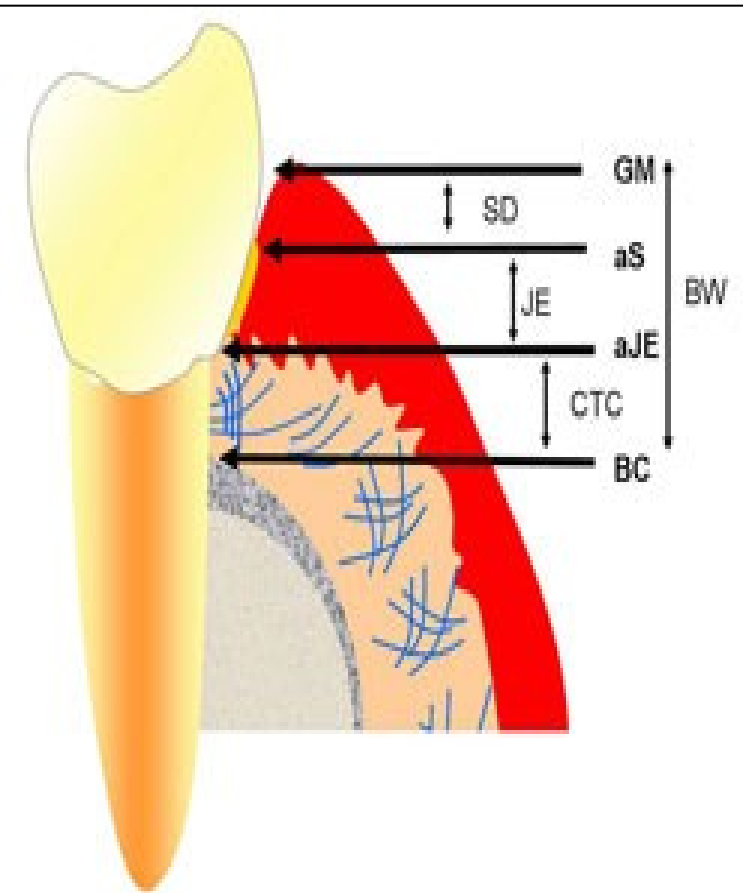
4. Interradikulární

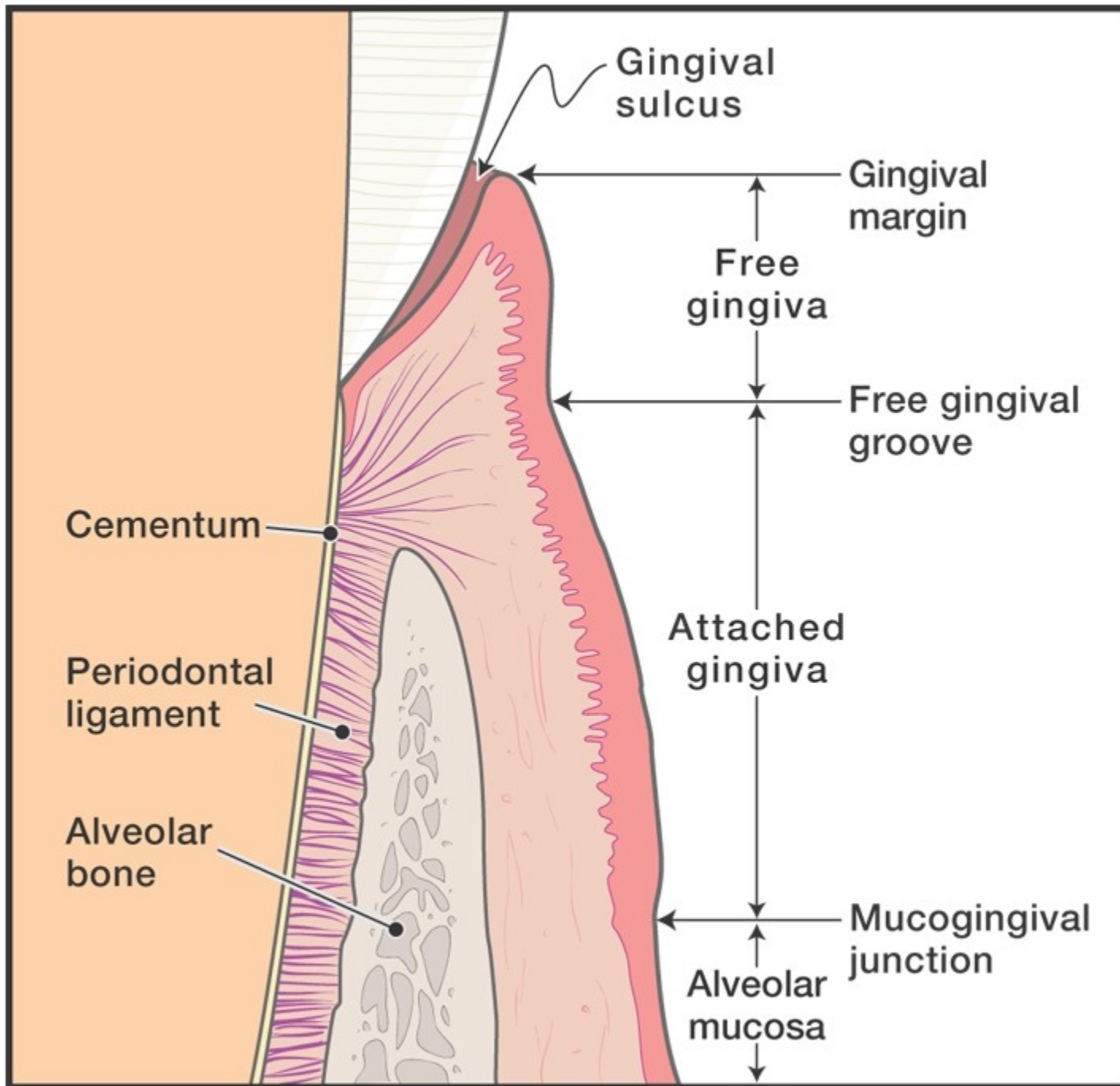

PERIODONTÁLNÍ LIGAMENTA

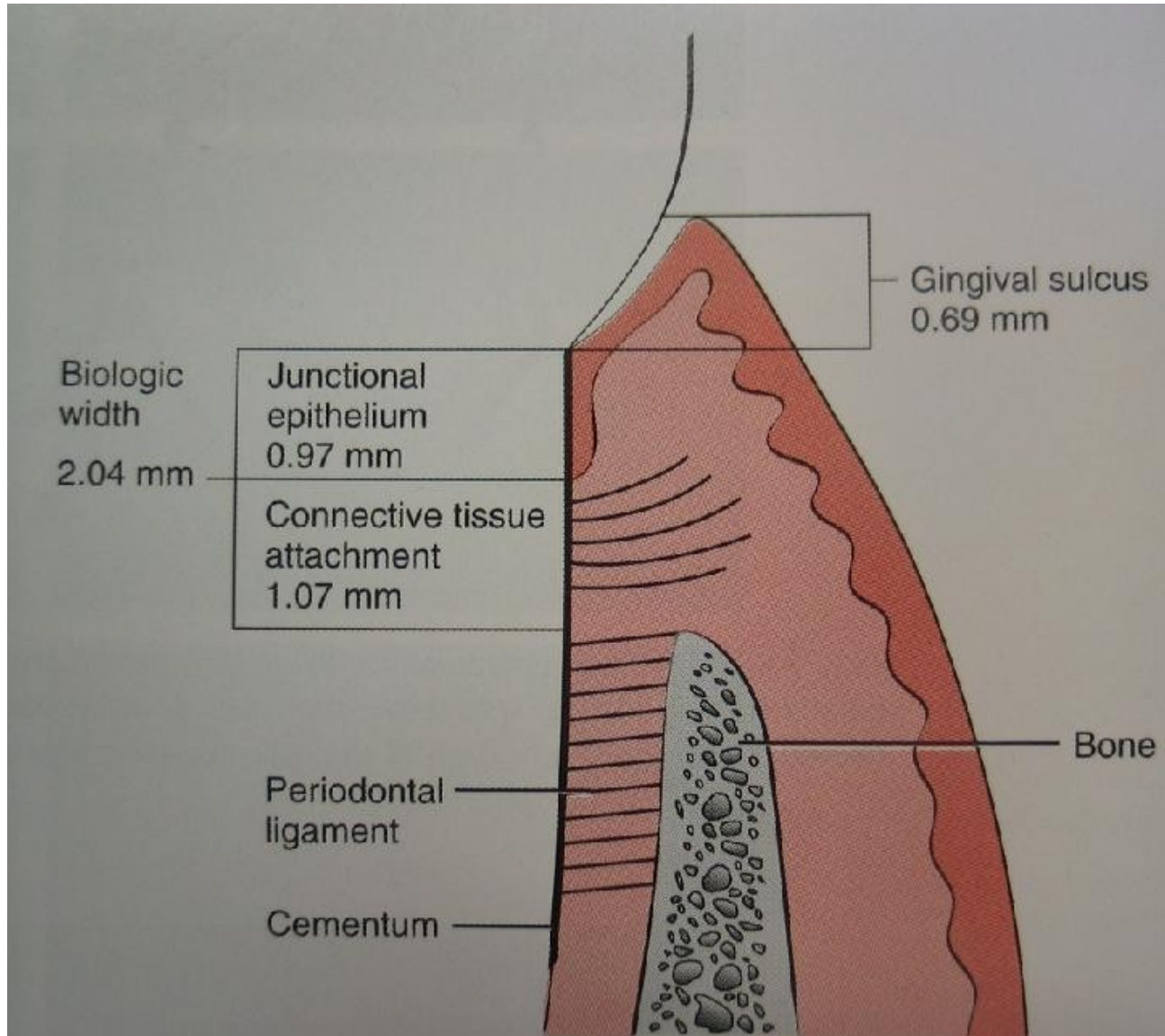
Gingivodentální uzávěra (Gottliebova epitelová manžeta)

Spojovací epitel

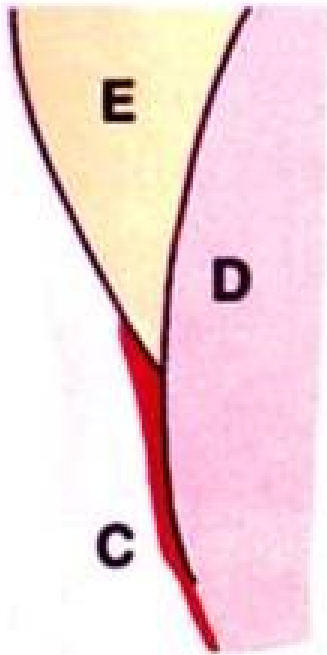

Cementosklovinná hranice

3 spojení

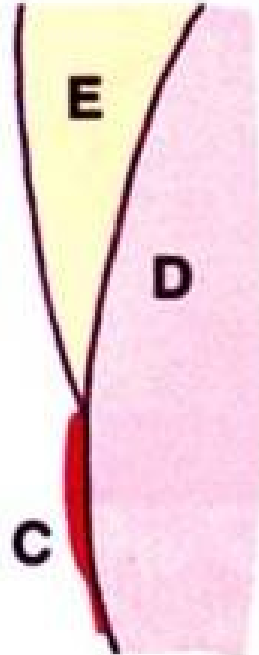
**přesah cementu na
sklovinu**

60 %

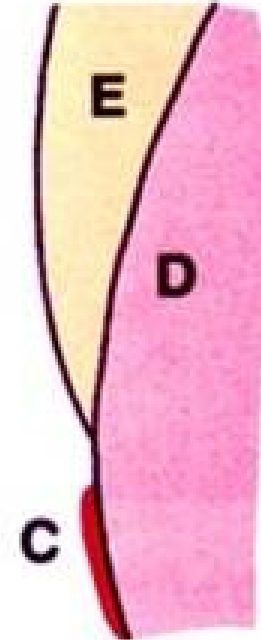
v ostré linii

30 %

s mezerou

10 %

Příčný řez zubem

DENTIN

CEMENT

PERIODONTIUM

KOST

Sklovina (email, substantia adamantina s. vitrea)

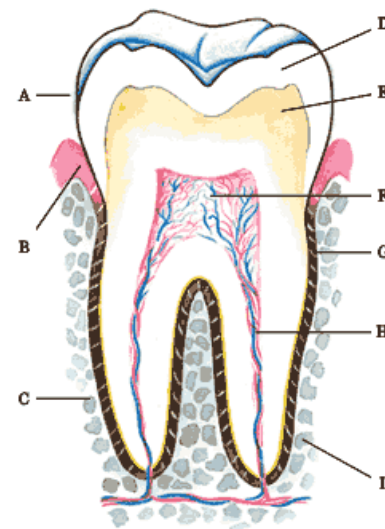
velmi tvrdá **nebuněčná hmota**, která kryje anatomické korunky na řezacích hranách nebo kousacích ploškách tloušťka až 2,5 mm v oblasti zubního krčku pouze 100 μm

fyzikální vlastnosti: průsvitná (index lomu 1,62), vysoká odolnost vůči abrazi

barva **v odstínech bílé** - závisí na tloušťce a stupni mineralizace (šedobílá na hrotech zubů, bílá ve střední části korunky, směrem ke krčku nažloutlá – prosvítá barva dentinu)

povrchová sklovina **tvrdší, hustší a méně porézní** než v hloubce, tvrdost se snižuje také od povrchu k dentinosklovinné hranici a od kousacích plošek směrem ke krčku

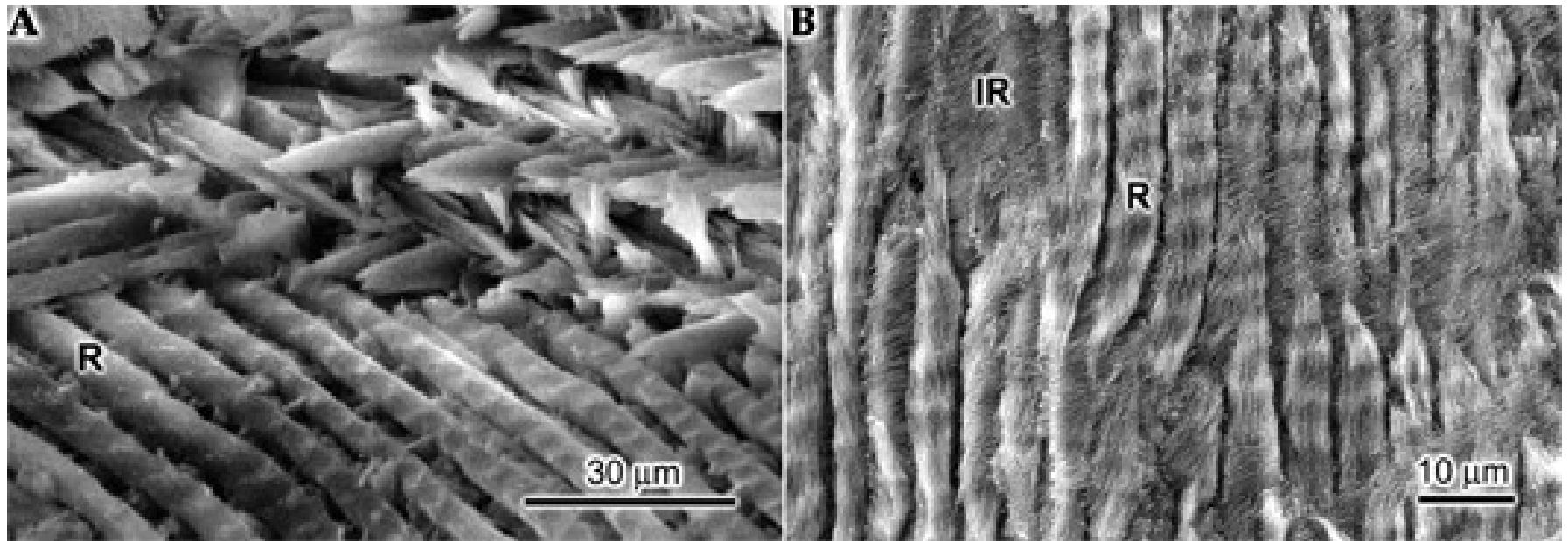
tvrdost skloviny cca jako **křemen** (7 pozice ve škále tvrdosti minerálů)

Mikroskopická stavba

skládá se ze **sklovinných hranolů** – **prizmat** , oddělených asi 1 μm širokými proužky zvápenatělé **interprizmatické substance**

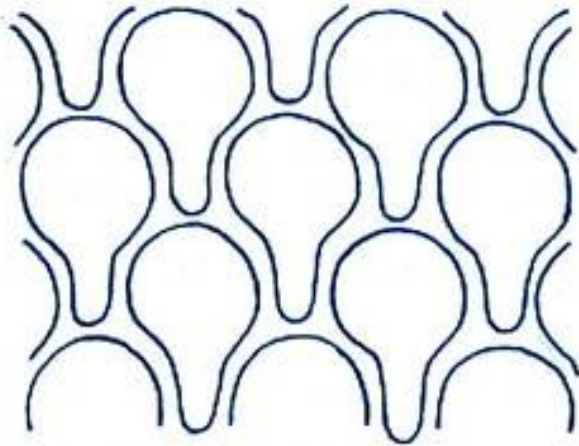
hranoly probíhají od dentinosklovinné hranice až k povrchu skloviny

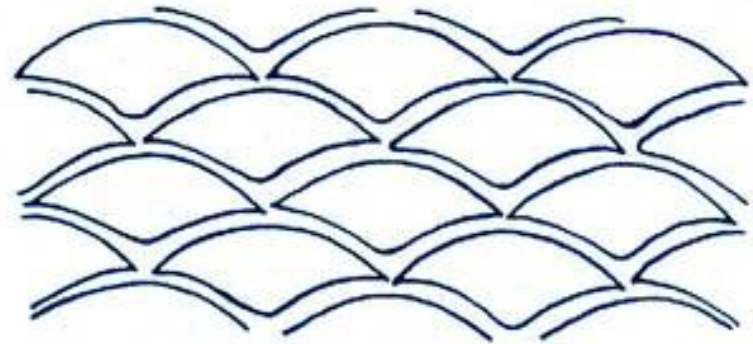
Copyright © 2003, Mosby, Inc., All rights reserved.

u člověka hranoly mají komplikovaný tvar a jeví se jako podélně seříznuté nebo vykrajované válce, jejichž profily na příčných řezech připomínají **klíčovou díрку** nebo **podkovu**

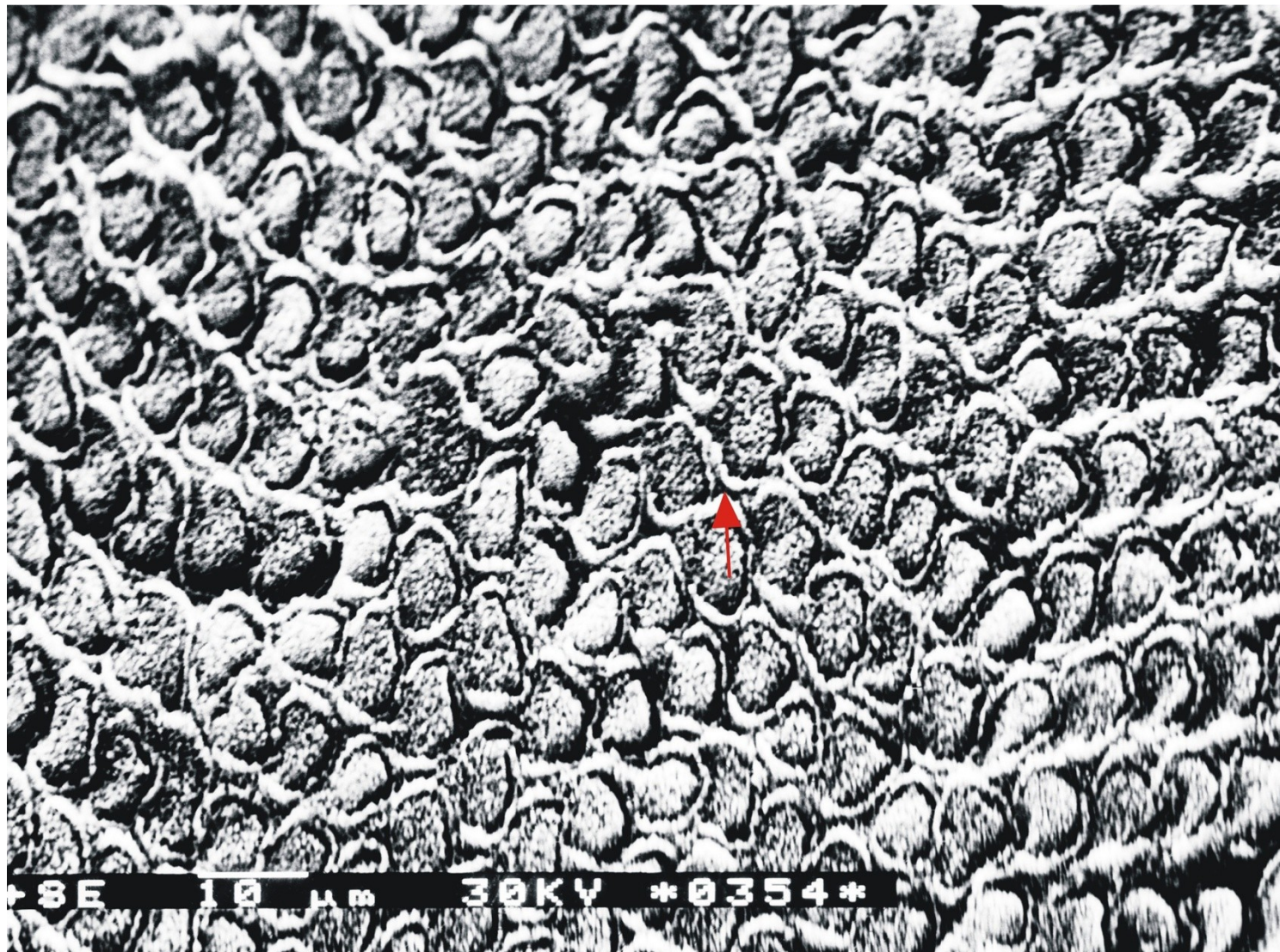
Tvar klíčové dírky

Podkovovitý tvar

konkavity a konvexity sousedních prizmat zapadají přesně do sebe

průměrná tloušťka prizmat činí 2–5 μm

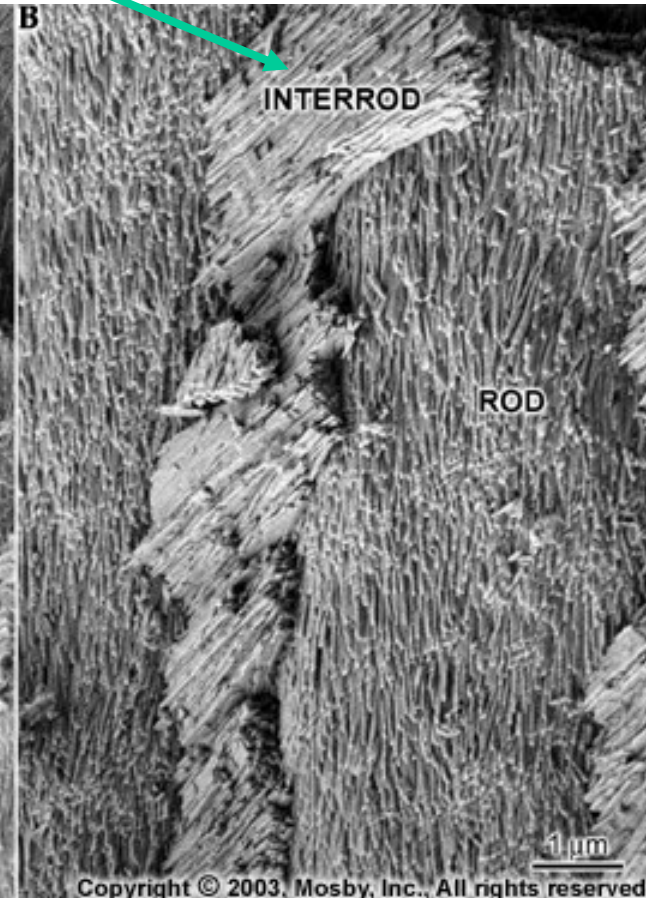
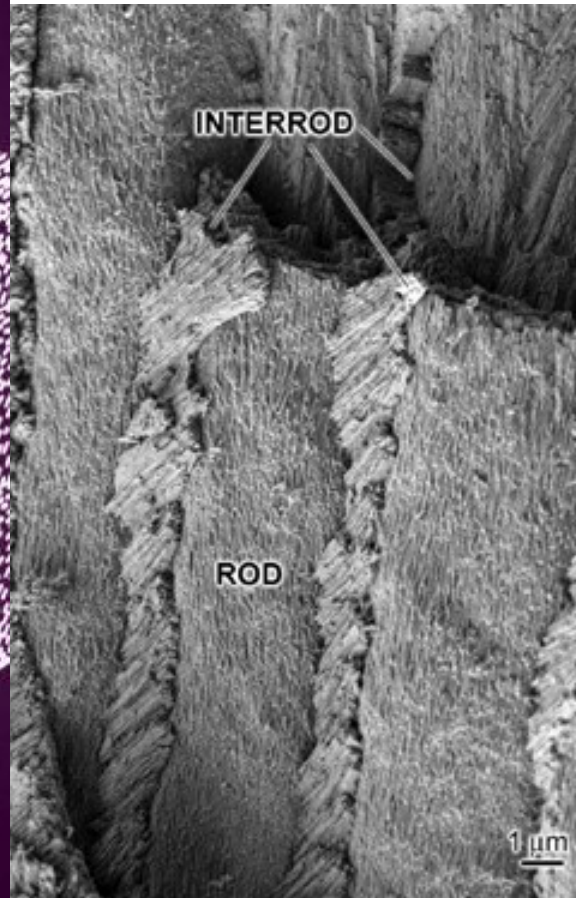
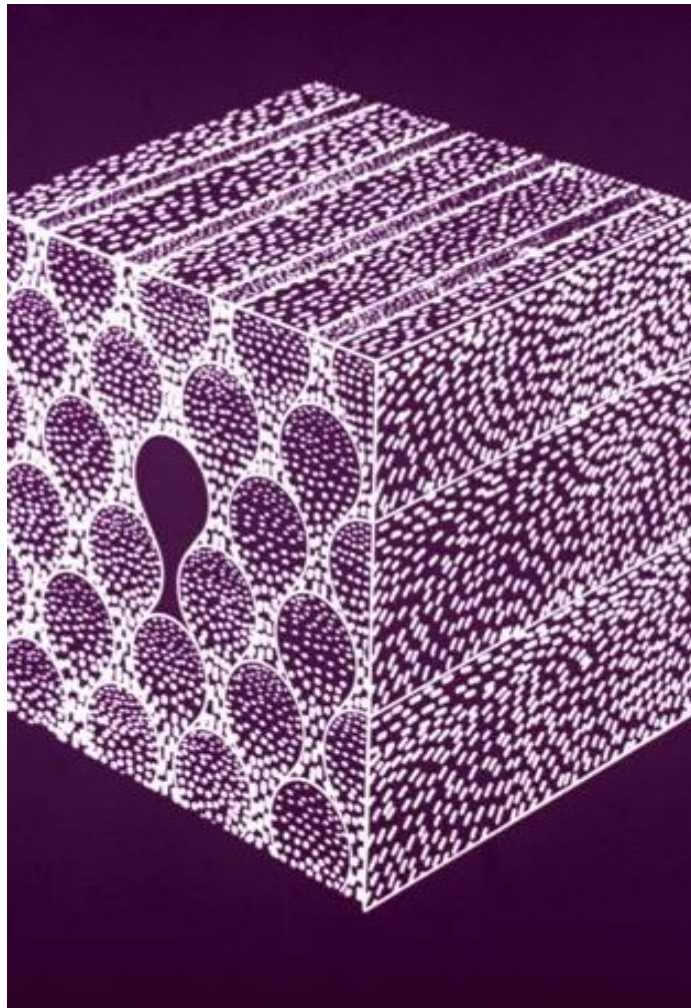

Příčný lom sklovinnými prizmaty
Interprizmatická substance – šipka.
SEM, primární zvětšení 3 000x

prizma se skládá z krystalků **hydroxylapatitu**, probíhají hranolem podélně dohromady je stmeluje proteinová matrix

složení a stavba interprizmatické substance se podobá skladbě prizmat s tím, že hydroxylapatitové krystalky jsou postaveny šikmo nebo napříč

Průběh sklovinných hranolů

značně komplikovaný

v okrajových částech – při povrchu a dentinosklovinné hranici probíhají **radiálně** ve střední zóně skloviny se však **kolem sebe ovíjejí**

tomu na šikmo osvětlených podélných výbrusech zubem odpovídá střídání světlejších a tmavších **radiálních proužků - Hunter Schregerovy**

tmavé proužky = diazóny
/ příčné průřezy hranolů

světlé proužky = parazóny
/ podélné průřezy hranolů

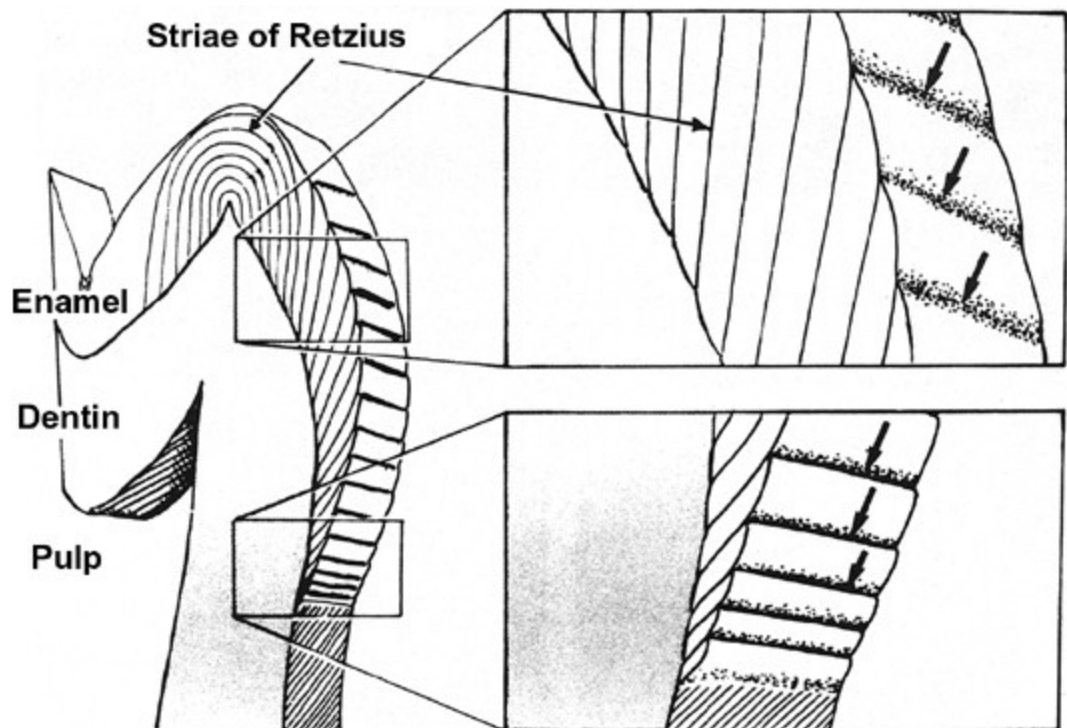

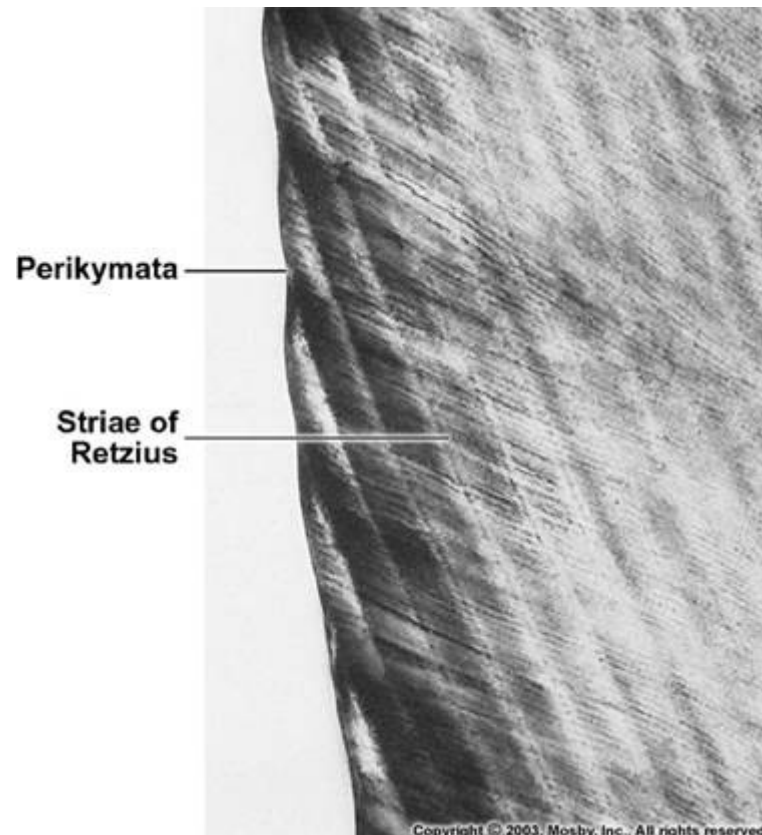
Retziusovy inkrementální čáry

jsou projevem periodického střídání sekreční aktivity ameloblastů (za vývoje)

na podélných výbrusech: tmavé vertikální linie začínající při dentinosklovinné hranici, které končí na povrchu skloviny v horizontálně uspořádaných vroubcích – zvaných **perikymata**

Copyright © 2003, Mosby, Inc., All rights reserved.

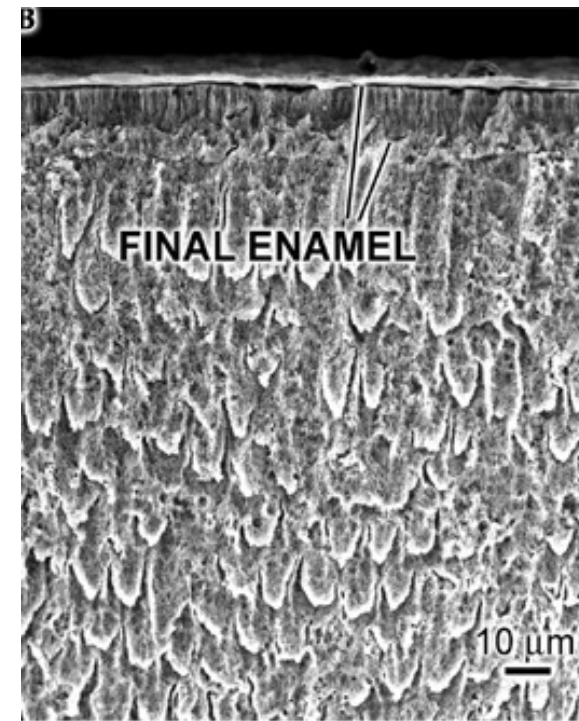
Copyright © 2003, Mosby, Inc., All rights reserved.

na příčných výbrusech: tmavé koncentrické linie u dočasných zubů – **linea neonatorum**

Aprizmatická sklovina

asi 30 μm tlustá vrstvička skloviny na povrchu korunky bez prizmat

je tvrdší a více mineralizovaná, obsahuje více fluoru

Copyright © 2003, Mosby, Inc., All rights reserved

Aprizmatická sklovina na labiální ploše dočasného frontálního zubu blízko okluze. Lom. SEM, primární zvětšení 2 000x

Cuticula dentis /Nasmythova blanka/

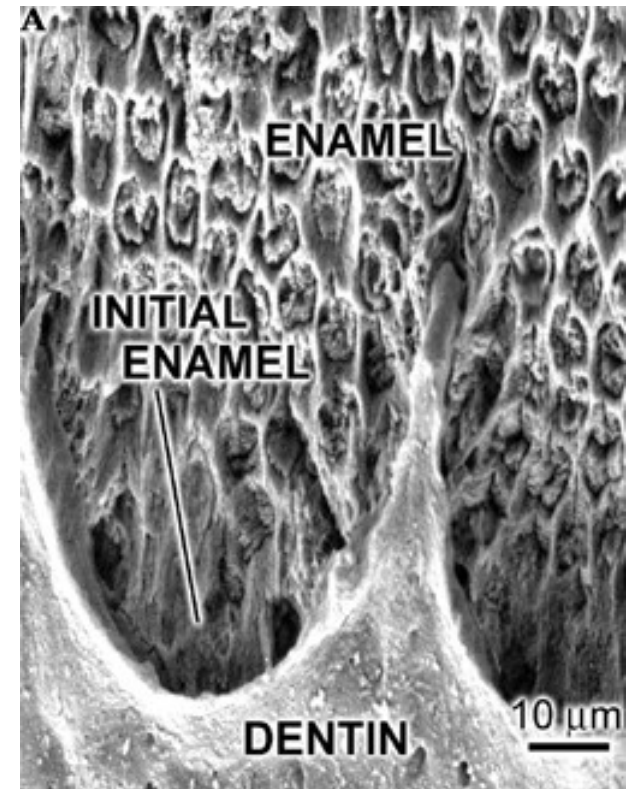
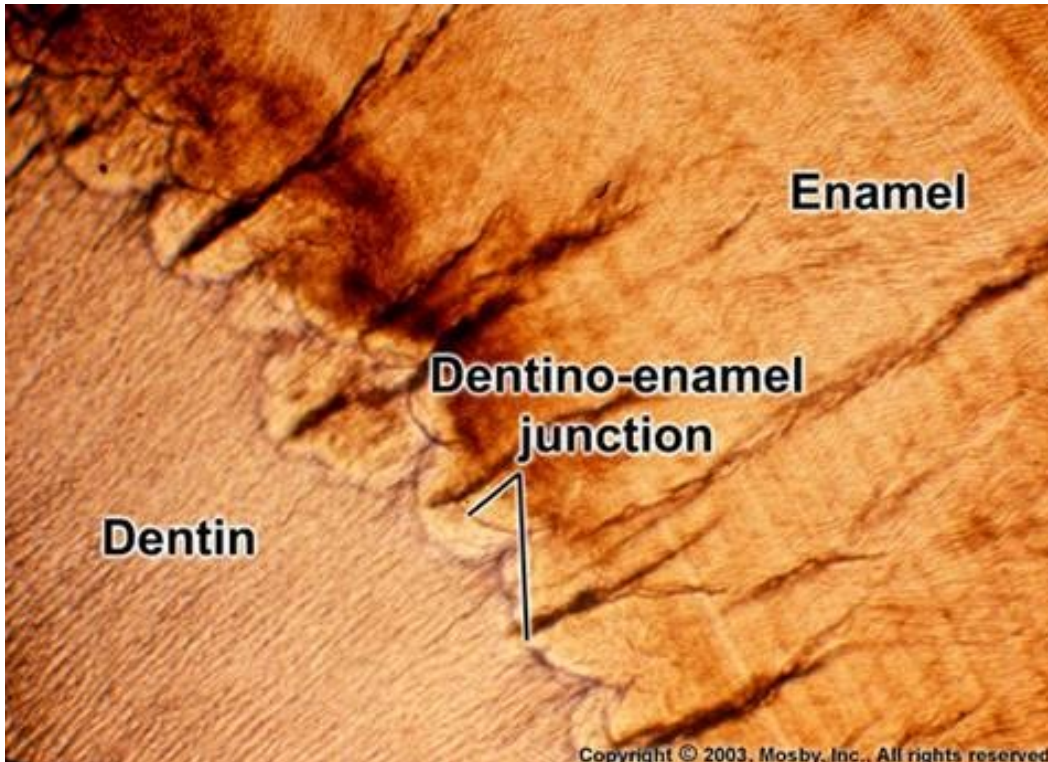
asi **1 μm tlustá blanka z proteinů a polysacharidů**

vzniká splynutím primární a sekundární kutikuly za vývoje zubu, snadno podléhá abrazi

u trvalých zubů přítomny zbytky (při krčku)

Dentino-sklovinná hranice

vykazuje mělké vroubkování, na dno miskovitých vroubků inzerují svazky sklovinných hranolů

Regenerace skloviny

není možná

za vývoje zanikly sklovinotvorné buňky (vnitřní **ameloblasty** sklovinného orgánu)
zubním kazem či jinak poškozená sklovina se nahrazuje plombami

Věkové změny skloviny

- **chemické složení**
- **barva skloviny - pigmentace skloviny** (inkorporace organického materiálu do skloviny, tloušťnutím dentinu a jeho tmavnutím)
- **permeabilita emailu** - s věkem se snižuje, krystality během života rostou a zmenšují se póry mezi nimi

Hypoplazie skloviny

projevy: drobivost - poruchy mineralizace, fisury a jamkovité defekty v korunce, anomální modelace korunky

příčiny: alterace činnosti ameloblastů nebo předčasné ukončení jejich činnosti

- **horečnaté stavy**
- **medikace tetracyklinových antibiotik** (jsou inkorporována do vápenatějších tkání)
- **dlouhodobý zvýšený přívod fluoridů** - při 5 násobném zvýšení hodnot fluoridů v pitné vodě než připouští norma)

*Smile
Please!*

Sending you a big smile!

Zubní kaz (caries dentis)

**destruktivní a progredující patologický proces,
charakterizovaný fokální demineralizací tvrdých tkání zubu**

➤ **onemocnění pandemické** - postihuje více než 90% populace planety a téměř 100% populace Evropy (epidemiologické studie - vztah mezi výskytem zubního kazu a socioekonomickou stratifikací společnosti)

➤ **etiologie: multifaktoriální - kariogenní bakterie**, rasové a dědičné dispozice, složení diety, malnutrice, úroveň zubní hygieny, přítomnost zubního plaku, i dostupnost a kvalita stomatologické péče

vývojové defekty skloviny a cementu a vyšší stupeň abraze zubů

➤ **postižené tkáně:** sklovina nebo obnažený cement; postupuje do hloubky na dentin a může vést k úplné **destrukci zubu** postihuje dočasnou i trvalou dentici, zpravidla se vyskytuje bilaterálně zuby na maxilárním oblouku kazem postiženy častěji než zuby dolní

➤ **reakce zubních tkání na kaz:** 1) tvorba **terciárního dentinu**, 2) **hyperémie dřeně**, 3) **pulpitida** s následnou **nekrózou dřeně** = devitalizace zubu

zánět, komplikující hluboký kaz, se může rozšířit **do okolí zubu**

neléčený zubní kaz vede v konečném důsledku ke **ztrátě zubu**

Klinický průběh zubního kazu

akutní kaz (caries acuta) - rychlý průběh, kazivé hmoty měkké, kašovitě konzistence, světle-žluté barvy, rychle se šíří do hloubky nebo šířky
onemocnění dětí a mladých dospělých jedinců

chronický kaz (caries tarda) - průběh pomalejší, kazivé hmoty jsou hnědé, onemocnění dospělého věku, částečná sanace tvorbou terciárního dentinu

Topografie zubního kazu

Kazy korunky zubu

- **fisurální kaz** - vzniká v reliéfních rýhách abrazí nedotčené - nebo málo abradované skloviny na okluzních plochách zubů hlavně u mladých jedinců

vzniknout také v patologických puklinách, štěrbinách a trhlinách korunky při mikrotraumatizaci zubů nebo na bázi hypoplazie kterékoli období lidského věku

- **okluzní kaz** - na okluzní ploše korunky laterálních zubů výrazněji postižených abrazí hlavně u starších jedinců

- **aproximální kaz** - meziální nebo distální plochu zubních korunek
nejčastější typ zubní kazu
výskyt- kterékoliv věkové období

Kazy krčku a kořene

v rámci nebo jako následek parodontopatií -
když se obnaží části zubů původně kryté a chráněné
dásní a kostí alveolárního výběžku

Regenerace skloviny

není možná

za vývoje zanikly sklovinotvorné buňky (vnitřní **ameloblasty** sklovinného orgánu)
zubním kazem či jinak poškozená sklovina se nahrazuje plombami

Věkové změny skloviny

- **chemické složení** - sklovina dočasných zubů obsahuje více N-sloučenin než u zubů trvalých
- **barva skloviny** - **pigmentace skloviny** (inkorporace organického materiálu do skloviny, tloušťnutím dentinu a jeho tmavnutím)
- **permeabilita emailu** - s věkem se snižuje, krystality během života rostou a zmenšují se póry mezi nimi

Hypoplazie skloviny

drobivostí - poruchy mineralizace, fisury a jamkovité defekty v korunce, anomální modelací korunky

příčiny: alterace činnosti ameloblastů nebo předčasné ukončení jejich činnosti

- **horečnaté stavy**
- **medikace tetracyklinových antibiotik** (jsou inkorporována do vápenatějších tkání)
- **dlouhodobý zvýšený přívod fluoridů** - při 5 násobném zvýšení hodnot fluoridů v pitné vodě než připouští norma)